

Osmanlı Belâgat Kitaplarında Leff ü Neşr Sanatı

Muhittin ELİAÇIK¹

Özet

Söz ve mana sanatlarının örneklerle açıklandığı, üç bölümden oluşan belâgat kitapları edebî sanatların farklı ad ve tasniflerle verilebildiği kitaplardır. Tanzimat sonrasında sayıları epey artan belâgat kitaplarında açıklanan temel sanatlardan birisi de *leff ü neşr* olup *Miftâhu'l-Ulûm*'dan itibaren hemen her belâgat kitabında yerini almıştır. Toplayıp yaymak anlamına gelen *leff ü neşr* sanatı, birkaç sözü bir araya topladıktan sonra bunların her birine ait olan hükümleri art arda sayıp söylemektir. Mürettep ve gayrimürettep olarak ikiye ayrılan bu sanat, şiir ve nesirde en çok kullanılan mana sanatlarındandır. Bu sanat, şiir veya inşada alt alta ya da yan yana sıralanmış kelimeler hâlinde karşımıza çıkabilmektedir. Arap harfli Osmanlı belâgat kitaplarında genellikle, *Miftâhu'l-Ulûm*'un özeti *Telhîsü'l-Miftâh*'tan tarif ve tasnif edilmiş olan bu sanat, bu makalede *Miftâh* ve *Telhîs* yanında, belli başlı Osmanlı belâgat kitaplarından incelenerek analitik biçimde ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler : Leff ü neşr, Arap harfli, belâgat, tarif, tasnif.

Leff ü Neşr Art in the Ottoman Rhetoric Books

Abstract

The books of the rhetoric, consisting of three chapters in which the word and mana arts are explained by examples, are the books in which literary arts can be given with different names and classifications. After the Tanzimat period, one of the basic arts described in the books of increasing number is leffüneşr; Since Miftâh, he has appeared in almost every book of narration. The art of leff u neşr, which means collecting and spreading, is to count the successive provisions of each of them after gathering a few words together. This art, which is divided into two as regular and irregular, is one of the most used mana arts in poetry and prose. This art, poetry or prose can be seen in the form of the words in the bottom or side by side. This art, which is usually described from Telhis, will be explained beside Miftah and Telhis, from the Ottoman rhetoric books of Arabic letters, and will be revealed in an analytical way

Keywords: Leff u neşr, Arabic letters, rhetoric, definition, classification.

¹ Prof.Dr. Kırıkkale Üniversitesi FEF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, meliacik63@kku.edu.tr.

GİRİŞ

Bir sözü en münasip biçimde muhataba anlatma konularını işleyen belâgat: “Lisanın fesahatine uymak şartıyla bir manayı -sözlerini hâlin gereğine uygun kılarak- çeşitli yollarla söylemek ve kelimelerin ve parçaların uyumunu gözetip kulak ve kalbe hoş gelecek şekilde ifadeyi birleştirme kaideleridir. Konuşmanın açıklıkla birlikte tekellüf, tasannu, muğlaklık ve tevilden uzak olarak hâlin gereğine uygun olmasıdır (M.Rıfat, 1308:11; A.Süreyya, 1303:69) Me’ânî, beyân, bedî’ olarak üç kısma ayrılan belâgat ilminde edebî sanatlar *bedî’* bölümünde açıklanmıştır. Belâgat alanında yazılan eserler çoğunlukla Siracüddin-i Sekkâkî’nin (ö.1228) *Miftahu’l-Ulûm* adlı eseri ve bunun özet veya şerhlerine dayanmıştır. Belâgat kitaplarının en önemli kaynağı Sekkâkî’nin Arapça *Miftahu’l-Ulûm*’u olup, bu esere dayanarak Hatib el-Kazvîni (ö.1339) *Telhîsü’l-Miftâh*’ı yazmıştır. *Miftahu’l-Ulûm*’da bulunmayan sanatların da yer aldığı *Telhîsü’l-Miftâh* için de şerh ve haşiyeler yazılmış ve bunların da en önemlisi Sadeddin Teftazânî (ö.1390)’nin *el-Mutavvel*’i olmuştur. *Muhassinât-ı lafziyye ve maneviyye* adı verilen edebî sanatlar belâgat kitaplarında çoğu defa şahsi tarif ve tasniflerle açıklanmış; mecâzât, isti’âre, teşbih gibi beyan konuları hemen her kitapta yer alırken, *mecâz-ı mürsel* gibi temel bir konu Sürûrî’nin *Bahru’l-Maârif*’i, Müstakimzâde Sadeddin’in *Istılâhât-ı Şi’riyye*’si ve Muallim Naci’nin *Istılâhât-ı Edebiyye*’sinde yer almamıştır (Saraç, 2004: 136). *Tenâsüb*, *tevcih*, *tecâhül-i ârif*, *tezâd*, *tevriye* gibi sanatlar ise farklı adlarla açıklanmıştır. Belâgat kitaplarında açıklanan sanatlardan biri de *leff ü neşr*dir.

Çalışmanın Önemi

Leff ü neşr sanatı, Arap veya Latin harfleriyle basılmış hemen her belâgat kitabında yer almış en önemli mana sanatlarından birisi olup Kur’an-ı Kerîm’i anlama ve söz güzelliklerini kavramada da önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Bu sanatın şiirde de sıradan anlatımdan canlı ve hareketli bir anlatıma geçilmesine sebep olduğu dikkati çekmektedir. Karmaşık konuların daha net ve derin anlaşılmasına da katkı sağlayan bu sanatın, Osmanlı belâgat kitapları ve bunların kaynağı olan temel Arapça belâgat kitaplarından hareketle incelenip karşılaştırmalı biçimde ortaya konulması önem arz etmektedir.

Amaç ve Yöntem

Çalışmanın amacı, öncelikle Arapça temel belâgat kitaplarını, daha sonra da bunlardan hareketle yazılmış Osmanlı dönemi belâgat kitaplarını inceleyerek leff ü neşr sanatının tarif ve tasnifini ortaya koymaktır. Latin harfleriyle yazılmış ve genellikle Batılı retorik anlayışı içinde tanım ve tasnifler yapmış olan Türkçe kitaplar ayrı bir çalışmanın konusu olarak kabul edilerek bunlara bu çalışmada yer verilmemiştir. Bu makalede leff ü neşr sanatı, başta *Miftâh* ve *Telhîs*’ten ve daha sonra bunları izleyen Osmanlı belâgat kitaplarından hareketle incelenerek mukayeseli biçimde ortaya konulmuştur. Asıl tarif ve tasnifi ortaya koymak için belâgat kitaplarının ana kaynağı olan *Miftâhu’l-Ulûm*, *Telhîsü’l-Miftâh*, *el-Mutavvel* öncelikle incelenmiş, müteakiben Osmanlı sahasındaki kitaplar ele alınmıştır. Çalışmanın son kısmında okuyucuya yardımcı olmak üzere leff ü neşr sanatının kitaplardaki tarif ve tasnifi bir tablo hâlinde gösterilmiştir.

Leff ü Neşr

Arapça bir belâgat terimi olup lügatte ‘toplama, dürme, bükme anlamına gelen *leff* ile dağıtma, yayma anlamındaki neşr kelimelerinden oluşmuş olan bu sanat, *bedî’*

ilminde cümle öğelerinin kuruluş ve dizilişiyle ilgili, anlama güzellik katan sanatlardandır. Bu sanatta önce iki veya daha çok unsur ayrı ayrı yahut icmâlen zikredilip (leff), ardından bunların her biriyle ilgili öğeler getirilir (neşr). İlk bölümdeki öğelerin ikinci bölümdeki unsurların hangisine ait olduğu açıkça belirtilmeyip bu, okuyucuya bırakılır. Leff unsurları ayrı ayrı söylenmişse *tafsilli leff ü neşr*, birkaç unsuru içeren tek bir söz hâlinde söylenmişse *mücmel leff ü neşr* adı verilir. Tafsilli leff ü neşr de, ikinci grup (neşr) öğelerinin birinci grup (lef) öğelerinin sırasına göre olup olmamasına göre ikiye ayrılıp, sıraya uyulmuşsa *mürettep*, uyulmamışsa *gayri mürettep leff ü neşr* adını alır. Gayri mürettepte ikinci grup öğeler birinci grup öğelerine göre çapraz sıralanmışsa *ma'kûs leff ü neşr*; karışık sıralanmışsa *muhtelit leff ü neşr* adı verilir (Durmuş-Saraç, 2003:122-123).

Arap belâgatinde *el-leff ve'n-neşr* olarak geçen bu sanattan ilk bahseden el-Mubberred (ö.888), terimsel olarak ilk kez *el-leff* adını veren ise ez-Zemahşerî olmuştur. Müteakiben *en-neşr* kısmı eklenmiş, daha sonra *el-leff ve'n-neşr* adını Fahrüddîn er-Râzî (ö.1209), Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî (ö.1229), ez-Zencânî (ö.1262), Hatîb el-Kazvînî (ö.1338), et-Tıybî (ö.1342), et-Taftazânî (ö. 1390), es-Suyûtî (ö. 1505) gibi alimler kullanmış ve bu ad yaygınlaşmıştır. Bu sanatı el-Mubberred: “Araplar, iki farklı ifadeyi kapalı zikreder, daha sonra bunlardan hangi ifadenin hangi kelimeye ait olduğu dinleyicinin belirlemesine güvenerek tefsirini yapar.” şeklinde tarif etmiş; es-Sekkâkî ise kapsamlı bir tarifile: “*el-Leffu ve'n-neşr*, bedî sanatlarındandır. Önce iki şeyi -kelimeyi- zikredersin, daha sonra her birini diğerini kapsayacak şekilde ve okuyucunun eşleştirmesine güvenerek hangisine ait olduğunu belirlemeksizin ilgili kelimeyi zikredersin.” demiştir. Müteakiben el-Kazvînî, el-Bâbertî, et-Tıybî vd. belâgat alimleri onun tariflerini şerh etmişlerdir (Doğan, 2007:319).

Leff ü neşr sanatı Osmanlı belâgat kitaplarında: “Birkaç söz söylendikten sonra bunların her birine ait hükümleri art arda söylemek” şeklinde birbirine yakın tarif ve tasniflerle geçmekte olup arada küçük tarif ve tasnif farklılıkları vardır.

Belâgat Kitaplarında Leff ü Neşr Sanatı

Osmanlı belâgat kitapları genellikle Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-Ulûm'u* ve onun müteselsil özet veya şerhleri olan Kazvînî'nin *Telhîsü'l-Miftâh'ı*, Teftazânî'nin *el-Mutavvel'i* ve Cürçânî'nin *Hâşiye ale'l-Mutavvel'ine* göre hazırlanmıştır. Bu kitaplarda söz ve mana sanatları *Miftâhu'l-Ulûm'dan* ziyade özet veya şerhlerinden açıklanmıştır. Bu çalışmada incelenen *leff ü neşr* sanatı, belâgat kitaplarında mana sanatları arasında ele alınmıştır. İncelediğimiz on üç belâgat kitabı, Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-Ulûm'u*, Kazvînî'nin *Telhîsü'l-Miftâh'ı*, Mustafa Sürûrî'nin *Bahru'l-Ma'ârif'i*, İsmail Ankaravî'nin *Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha'sı*, Ahmed Hamdî'nin *Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî'si*, Süleyman Paşa'nın *Mebâni'l-İnşâ'sı*, Saîd Paşa'nın *Mîzânü'l-Edeb'i*, Ruscuklu M.Hayri'nin *Belâgat'i*, Ahmed Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmâniyye'si*, Abdurrahman Süreyya'nın *Mîzânü'l-Belâga'sı*, Mehmed Rif'at'ın *Mecâmiü'l-Edeb'i*, Muallim Naci'nin *Istılâhât-ı Edebiyye'si*, Tahir Olgun'un *Edebiyat Lügat'i* dir. Bu kitaplarda *leff ü neşr* sanatı aşağıdaki gibi tarif ve tasnif edilmiştir:

Belâgat ilminin öncülerinden Sekkâkî, *leff ü neşr*: “O ikisi, iki şeyi sözde bir araya getirdikten sonra her birini diğerini kapsayarak ve dinleyenin intikaline itimat ederek, hangisine ait olduğunu belirlemeden ilgili kelimeyi söylemendir.” şeklinde tarif etmiştir. Kazvînî ise bu tarifi biraz açarak: “O, tafsilî veya icmâlî birkaç söz söyleyip, bunların her birinden diğeri için, aidiyetini belirlemeden ve dinleyenin intikaline güvenerek, neşr için ama leff tertibi üzere kelime

söylemektir.” demiştir. Mustafa Sürûrî (ö.1562): “Leff ü neşr iki kısımdır birine müretteb derler ki evvel zikr olunanın hâli evvel zikr oluna, sonra zikr olunanın hâli sonra zikr oluna ve birine müşevveş derler ki sonra zikr olunanın hâli evvel zikr oluna.” şeklinde; İsmail-i Ankaravî (ö.1630) de: “Leff ü neşr iki kısımdır, ya leff ü neşr-i mürettebdır ki sözler düzenli söylenir; veya leff ü neşr-i gayr-i mürettebdır ki sözler düzensiz söylenir” şeklinde benzer iki tarif yapmışlardır. Kazvinî’nin tarifini esas alan Ahmed Hamdî (ö.1890): “Leff ü neşr, icmâl veya tafsîl üzere önce birkaç söz söyleyip sonra bunların her birinden diğeri için olan şeyi dinleyenin intikâline güvenerek ve aidiyetini belirlemeden söylemektir. Müretteb ve gayr-i müretteb olarak iki kısımdır.” tarifini, Süleyman Paşa (ö.1892) da: “Leff ü neşr, tafsîl veya icmâl üzere ilk cümlede birkaç söz söyleyip sonra o sözler kaç tane ise her birine karşılık aidiyeti belirlemeksizin söz ve mana karineleriyle dinleyenin intikâline delâlet edecek şekilde başka sözler getirmeye denir. İki türlü olup, neşrde söylenen ilk sözün uygunu lefde de aynı sırayla getirilir ki buna leff ü neşr-i müretteb denir; veya ters ya da karışık getirilir ki buna leff ü neşr-i müşevveş denir” tarifini yapmıştır. Said Paşa (ö.1890) bu tarif zincirine “Leff ü neşr sanatı, birkaç sözü söyledikten sonra bunlardan her birisine ait olan bir şeyi dinleyenin intikâline güvenerek ve aidiyetini belirlemeden söylemektir. Bu da iki türlü olup, söylenen sözler düzenli olursa leff ü neşr-i müretteb, düzensiz olursa leff ü neşr-i gayr-i müretteb denir.” tarifiyle, Ruscuklu Mehmed Hayri de: “Leff ü neşr sanatı, birkaç sözü söyledikten sonra bunlardan her birisine ait olan bir sözü dinleyenin intikâline güvenerek ve aidiyetini belirlemeksizin söylemektir. Bu da iki türlü olup, sözler tertip üzere olursa leff ü neşr-i müretteb, tertip üzere olmazsa leff ü neşr-i gayr-i müretteb denir” tarifiyle katılmıştır. Ahmed Cevdet Paşa (ö.1895)’ya göre: “Leff ü neşr sanatı, çeşitli şeyler söylendikten sonra her birine ait olan hükümleri getirmektir. Müretteb ve gayr-i müretteb olarak iki kısımdır.” Abdurrahman Süreyya (ö.1904)’ya göre: “Leff ü neşr, toplayıp yaymak demek olup istilâhça birkaç sözü bir araya topladıktan sonra her birine ait olanı lalettayin söylemektir. Bu da ya müretteb ya da müşevveştir. Leff ü neşr manaya meziyet verecek sanatlardan olmayıp yalnız sözün icazında faydası görülebilir.” Mehmed Rif’at (ö.1907)’a göre: “Leff ü neşr, bir fıkrada çeşitli sözler neşr ettikten sonra aidiyetini belirlemeksizin söz ve mana karineleriyle dinleyenin intikâline delalet edecek şekilde karşı sözler leff etmektir ki müretteb ve müşevveş olarak iki türüdür. Mürettebte, neşr olunan sözlerin uygunu olan sözler aynı sırada olurken müşevveşte bu sıraya uyulmaz. Taksîm ile leff ü neşr birbirine benzediğinden aralarını ayırmak gerekir, taksîmde aidiyetin tayini şartken leff ü neşrde caiz olmayıp uygun sözler ve karinelerle yapılır.” Muallim Naci (ö.1893) bu sanatı yorumla birlikte: “Leff ü neşr, önce iki veya daha çok şeyi söyleyip sonra bunlardan birine ait olan şeyleri getirmektir. Önceki ve sonraki sözler arasında karşılıklı tertibe uyulup uyulmama suretlerinden birisiyle yapıldığından müretteb ve müşevveş olarak iki kısma ayrılır. Gayr-i müretteb leff ü neşr ters de olsa karışık da olsa müşevveş vasfını alır. Binaenaleyh leff ü neşr gerçekte üç kısım olduğu hâlde iki kısma munhasır kalmıştır. Leff ü neşrin tertibe uyulan ve uyulmayan iki kısmından ilkinde ma’kûsu’t-tertîb, diğesine muhtelifü’t-tertîb de denilmiştir. Müşevveş leff ü neşr nesrde özel bir maksada dayanmadıkça güzel olamaz. Nazmda da ekseriyâ vezin ve kâfiye zoruyla seçilir. Müretteb leff ü neşr ise nazmda olduğu gibi nesrde de süsten sayılır. Leff ü neşr ikişer olduğu gibi üçer üçer, dörder dörder de olabilir. Müşevveş, ancak anlamca hiçbir karışıklığa sebep olmadığında makbul olabilir. Hele kötü ihâm bunda en çok sakınılacak şeydir. Kötü ihâma götüren müşevveşler makbul sanat sayılmamaktan başka kesinlikle merduddur.” şeklinde tarif etmiştir. Tahir Olgun (ö.1951) ise: “Leff ü neşr, önce söylenen şeylerin münasip ve mütemmimi olacak şeyleri sonradan söylemek olup, önceki ve sonraki sözlerin sırasıyla getirilip getirilmemesine göre müretteb ve gayr-i müretteb olarak ikiye ayrılır.” şeklinde kısa bir tarif yapmıştır.

Tartışma

Arap harfli belâgat kitaplarının tamamına yakınında yer alıp ayrıntılı biçimde açıklanmış olan leff ü neşr sanatı bazı kitaplarda yorum ve teklifler de getirilmiş bir sanattır. Bu sanat, temel Arapça belâgat kitaplarında Kurân-ı Kerîm'den örnekler verilerek açıklanmış ve bir yönden Kur'an-ı Kerîm'in îcâz güzelliklerini ortaya koyan bir unsur olarak görülmüştür. Donuk ifadeleri akıcı ve şiirsel bir anlatıma, canlı ve hareketli bir söyleyişe dönüştüren bu sanat, mürettep ve müşevveş türleri ile çoğu defa beyit veya ibaredeki karmaşıklığı gideren bir unsur olmuştur. Osmanlı belâgat kitapları da bu sanata gereken önemi vermiş ve en önde gelen sanatlar arasında saymıştır. Bu sanatın *cem*, *tefrîk*, *taksîm*, (*cem maa't-tefrîk*, *cem maa't-taksîm*, *cem maa't-tefrîk ve't-taksîm*) sanatlarıyla benzerlik içinde olduğu göz önünde bulundurularak analitik ve karşılaştırmalı biçimde açıklanması gerekmektedir. Mesela, beyitteki bir kelimenin aidiyetini belirlemenin şart olduğu taksîm ile, belirlemenin caiz olmayıp okuyucuya bırakıldığı leff ü neşrin tefriki önemli bir husustur. "Birkaç kelimeyi söyleyip daha sonra aidiyetini belirleyerek bir şeye bağlamak" olan taksîm ile; "Birkaç söz söyledikten sonra aidiyetini belirlemeksizin söz ve mana karineleriyle dinleyenin intikâline güvenerek karşı sözler söylemek" olan leff ü neşr, bu benzerlikten dolayı bazen müşkil olabilir. Bazı kitaplarda leff ü neşrin tarifinde karışık bir ifade gibi görünen: "sâmiin mâ-hüve-lehine redd edeceğine itimâden" ifadesi, "dinleyenin intikâline güvenerek" anlamını içermektedir.

Bu sanatın Arapça ve Türkçe belâgat kitaplarında geçen tarif ve tasnifi toplu biçimde aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Sekkâkî, <i>Miftâhu'l-Ulûm</i>	(Ve minhu'l-leffu ve'n-neşr) ve humâ: en-teluffu beyne şey'eyni fi'z-zikri, sümme tetba'uhümâ kelâmen müstemilen 'alâ-mütealliki bi-vâhidi ve bi-âhiri min-gayri ta'yîn, sikaten bi-enne's-sâmie yeruddu küllen minhumâ ilâ mâ hüve lehu. (s.425) <i>O ikisi: Sözde iki şeyi bir araya topladıktan sonra her birini diğerini kapsayarak ve dinleyenin eşleştirmesine itimat ederek hangisine aitliğini belirlemeden ilgili kelimeyi söylersin.</i>
Kazvinî, <i>Telhîsü'l- Miftâh</i>	(Ve minhu'l-leffu ve'n-neşr) ve hüve zikrun müteaddidun ale't-tafsîli evi'l-icmâl sümme zikrun mâ li-küllü min-âhâdi hâza'l-müteaddidi min-gayri ta'yîni sikaten bi-enne's-sâmie yerudduhu ileyhi fe'l-evveli darbâni li-enne'n-neşre emmâ alâ-tertibî'l-leffi. (vrk. 44a) <i>O, tafsîli veya icmâlî birkaç söz söyledikten sonra, bunların her birinden diğeri için, aidiyetini belirlemeden ve dinleyenin eşleştirmesine güvenerek, neşr için ama leff tertibi üzere olan kelimeyi getirmektedir.</i>
Mustafa Sürûrî: <i>Bahru'l-Ma'ârif</i>	Leff ü neşr iki kısımdur birine müretteb dirler ki evvel zikr olunanun hâli evvel zikr oluna, sonra zikr olunanun hâli sonra zikr oluna ve birine müşevveş derler ki sonra zikr olunanun hâli evvel zikr oluna (vrk.17b).
İsmail-i Ankaravî, <i>Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha</i>	Leff ü neşr iki kısımdur, yâ leff ü neşr-i mürettebdür (ve min rahmetihi ceale lekümü'l-leyle ve'n-nehâre li-teskunû fihi ve li-tebtegû min-fazlihi: evvelâ leyl ü nehâri ale't-tafsîl zikr buyurdu andan sonra li-teskunû fihi kavlini leyle göre ve li-tebtegû min-fazlihi kavlin nehâra göre ale't-tertib zikr kıldı); veyâhüd leff ü neşr-i gayr-i mürettebdür (Hüve şemsü ve esedü ve bahru - Cûden ve bahâen ve şecâaten: cûd bahra göre, bahâ şemse göre ve şecâat esede göredir ki alâ gayr-i tertîb zikr olunmuşdur. (s.131).

<p>Ahmed Hamdî: <i>Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî</i></p>	<p>Leff ü neşr, icmâl veya tafsîl üzere evvelâ müteaddidi zikr idüp ba'dehu müteaddidin âhâdından her birisiyçün olan nesneyi sâmiin ircâna itimâden min-gayri ta'yîn zikr etmektedir. İki kısımdır, biri müretteb digeri leff ü neşr-i gayr-i mürettebdir. (s.102)</p>
<p>Süleyman Paşa, <i>Mebâni'l-İnşâ</i></p>	<p>Leff ü neşr, tafsîl veya icmâl üzere cümle-i vâhidede elfâz-ı müteaddide zikr idüp sonra o elfâz her kaç aded ise beherinin mukâbiline ta'yîn-i merci' etmeksizin karâin-i lafziyye vü ma'neviyye ile sâmiin intikâline delâlet edecek bir sûretde elfâz-ı digeri getirmege derler. İki dürlü olur, zîrâ neşr yâ leff tertîbi üzere, ya'nî neşrde mezkûr olan birinci lafzın mütelâyimi lefde dahi birinci ve ikincininki ikinci ve illh. Bu siyâk üzere getirilir ki buna leff ü neşr-i müretteb derler veyâhûd ma'kûs veya muhtelit olarak îrâd edilir ki buna da leff ü neşr-i müşevveş derler (II/s.8)</p>
<p>Sa'îd Paşa, <i>Mîzânü'l-Edeb</i></p>	<p>Leff ü neşr san'atı: Müteaddid şeyleri zikr etdikden sonra bunlardan her birisine taalluk eden bir şeyi sâmiin mâ-hüve-lehine redd edeceğine itimâden ta'yîn etmeksizin zikr etmektedir. Bu da iki dürlüdür: Birincisinde eşyâ-yı müteaddidenin o sûretle zikri tertîb üzere cereyân eder buna leff ü neşr-i müretteb denilir. İkincisinde tertîbe riâyet olunmaz buna da leff ü neşr-i gayr-i müretteb denilir. (s.353)</p>
<p>Ruscuklu M.Hayri, <i>Belâgat</i></p>	<p>Leff ü neşr san'atı: Birkaç lafz zikr olundukdan sonra her birine âid digeri elfâz zikr edilmekdir. Bu da iki kısımdır. "Birincisine leff ü neşr-i müretteb: İbtidâ zikr edilen elfâzın tertîbine riâyetle her birine âid digeri elfâz getirmek; ikincisine leff ü neşr-i müşevveş: İbtidâ zikr edilen elfâzın tertîbine riâyet etmeksizin her birine âid digeri elfâz getirmek" denir. (s.73)</p>
<p>Ahmed Cevdet Paşa, <i>Belâgat-ı Osmâniyye</i></p>	<p>Leff ü neşr san'atı: Müteaddid şeyler zikr olundukdan sonra her birine aid olan hükmler îrâd olunmaktadır. İki kısımdır: Kısım- evvel müretteb: <i>Sûz-ı aşkıñ sînedede sevdâ-yı zülfün kalbde - Nârdır külhanda gûyâ mârdır gencînedede</i> gibi. Leff ü neşr-i gayr-i müretteb: <i>Fıkr-i zülfün dilde tâb-iûz-ı aşkıñ sînedede - Nârdır külhanda gûyâ mârdır gencînedede</i> gibi. (s.160)</p>
<p>Abdurrahman Süreyya: <i>Mîzânü'l-Belâga</i></p>	<p>Leff ü neşr: Toplayıp yaymak demek olup ıstılâhça birkaç lafzı bir araya topladıkdan sonra her birinin müteallikini lâ-ale't-ta'yîn zikr ü ta'dâd etmektedir. Bu da ya mürettebdir ya'nî neşr, leffin tertîbi üzere cârîdir, ya müşevveşdir. Maa-mâ-fih leff ü neşr, ma'nâya meziyyet verecek sanâyiden olmayıp yalnız îcâz-ı kelâmıda fâidesi görülebilir. (s.370-371)</p>
<p>Mehmed Rif'at, <i>Mecâmiü'l-Edeb</i></p>	<p>Leff ü neşr: Bir fıkrada elfâz-ı müteaddide neşr etdikden sonra ta'yîn-i merci' etmeksizin karâin-i lafziyye vü ma'neviyye ile sâmiin intikâline delâlet edecek sûretde elfâz-ı mütekâbile leff etmektedir ki müretteb ve müşevveş olmak üzere iki nev'dir. Leff ü neşr-i müretteb: Elfâz-ı menşûrenin mütelâyimi olan elfâz-ı melfûfe ol menşûrenin sırasıyla leff olunmaktadır ya'nî birinci olarak neşr olunan lafza leff olunacak lafzın fıkrâ-ı âharda birinci ve ikinci olarak neşr olunan lafza leff olunacak lafzın fıkrâ-ı âharı ikinci ve hâkezâ böylece sırasıyla olmasındır. Leff ü neşr-i müşevveş: İntizâma riâyet olunmayandır. Tenbîh: Taksîm ile leff ü neşr birbirlerine benzediklerinden hakikatlerinin tefrîki lâzımdır, ya'nî taksîmde ta'yîn-i merci' etmek şart olduğunu ve leff ü neşrde ise ta'yîn-i merci' câiz olmayıp elfâz-ı mütelâyime ve karâin-i lâzime ile edâ vâcib idüğünü pîş-i nazara alıp ana göre beyinlerini tefrîk îcâb eder. (s.351-353)</p>

<p>Muallim Naci, <i>Istılâhât-ı Edebiyye</i></p>	<p>Leff ü neşr: İbârede evvel emrde iki yahud daha ziyâde şeyi zikr ederek ba'dehu anlardan birine âid olan şeyleri îrâd eylemektir. Nesrden ziyâde nazma yakışan bu san'at-ki beyne's-şuarâ kesret üzere icrâ edilen sanâyi'dendir- evvel emrde ve ba'dehu zikr olunan şeyler beyninde tertîb-i tekâbüliye riâyet olunmak veya olunmamak sûretlerinden birisiyle vücûda geldiğinden iki kısma munkasım olur. Birincisine leff ü neşr-i müretteb, ikincisine leff ü neşr-i müşevveş ta'bîr olunur. Müretteb olmayan leff ü neşr ma'kûs olsa da, mahlût bulunsa da (müşevveş) vasfını alır. Binâen aleyh leff ü neşr denilen şey hakikatde üç kısım olduğu hâlde unvân cihetiyle iki kısma munhasır kalır. Ba'zı üdebâ leff ü neşrin birinde tertîb ve ma'kûsa riâyet olunan, digerinde hiçbir gûne tertîbe riâyet olunmayan iki kısımdan birincisine ma'kûsu't-tertîb, ikincisine muhtelifü't-tertîb unvânını verirler. Leff ü neşr-i mürettebe mukâbil bu iki kısımdan her birine leff ü neşr-i gayr-i müretteb demekle iktifâ edenler de vardır. Leff ü neşr-i müşevveş nesrde bir maksad-ı mahsûsa müstenid olmadıkça hâiz-i letâfet olamaz. Nazmda dahi ekseriyâ vezn ve kâfiye ilcâsıyla ihtiyâr olunur. Leff ü neşr-i müretteb ise nazmda olduğu gibi nesrde dahi tezyînâtdan ma'dûd olur. Leff ü neşr ikişer olduğu gibi üçer üçer ve dörder dörder dahi olabilir. Leff ü neşr-i müşevveşin makbûl olması mealce hiçbir gûne karışıklığı mûcib olmamasıyla meşrûtdur. Hele sû-i îhâma karîn olacak leff ü neşr-i müşevveşler sanâyi-i makbûleden add olunmadıkdan başka kat'iiyyen merdûd olur. (s.230-234)</p>
<p>Tahir Olgun, <i>Edebiyat Lügati</i></p>	<p>Leff ü neşr: Evvelce zikr edilen şeylerin münâsib ve mütemmimi olacak şeyleri sonradan zikretmektir. Leff ü neşri, evvelki ve sonraki lafzları sırasıyla getirilip getirilmemesine göre müretteb ve gayr-i müretteb olarak ikiye ayırırlar. (s.70)</p>

SONUÇ

Birkaç sözü söyledikten sonra bunların her birine ait olan bir sözü dinleyenin intikâline (eşleştirmesine) itimat ederek ve bir belirleme yapmaksızın söylemek demek olan leff ü neşr sanatı, çeşitli beyitlerde çeşitli sanatlarla iç içe geçmiş biçimde karşımıza çıkabildiğinden karışabilmektedir. Tenasüp, taksîm, tekrîr, terdîd, tezdad vb. sanatlarla benzerlik içinde bulunan bu sanatın tespitinde kelimelerin farklı manaları ve birbirleriyle ilişkileri iyi bilinmelidir. Bu sanatta kelimelerin hangi kelimeyle ilişki içinde olduğu okuyucuya bırakılmış olduğundan, sanatın tayininde tıpkı telmih sanatı gibi çeşitli bilgilerle mücehhez olmak gerekmektedir. Bu çalışmada incelenen on üç belâgat kitabının tamamına yakını Sekkâkî ve Kazvinî'nin tarif ve tasnifini takip etmiştir. Abdurrahman Süreyya, Mehmed Rif'at ve Muallim Naci bu sanatla ilgili yorum ve değerlendirme de yapmışlardır. Leff ü neşr türleri, kitapların çoğunda müretteb ve gayr-i müretteb olarak verilmiş, birkaç kitapta gayr-i müretteb için müşevveş adı kullanılmıştır. Leff ü neşrin aslında üç kısım olduğunu belirten Muallim Naci, mürettebe *ma'kûsu't-tertîb*, gayr-i mürettebe de *muhtelifü't-tertîb* adının verildiğini bildirmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Süreyya (1303), *Mîzânü'l-belâga*, İstanbul.
- Ahmed Cevdet Paşa (1307), *Belâgat-i Osmâniyye*, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- Ahmed Hamdi (1293), *Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî*, İstanbul:Matbaa-i Âmire.
- Ahmed Reşid (1328), *Nazariyyât-ı Edebiyye*, İstanbul.
- Ankaravi, İsmail (1284), *Miftâh-ül-Belâga ve Misbâhu'l-fesâha*. İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.
- Doğan, Yusuf (2007), Arap Belagatında El-Leff Ve'n-Neşr Sanatı ve Kur'an'daki Bazı Ayetler Üzerine Bir İnceleme, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7/4, s.313-339.
- Durmuş, İsmail-Saraç, M.A.Yekta (2003), Leff ü Neşr, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.23, s.122-124
- İbnü'l-Kâmil Mehmed Abdurrahman (1309),*(Tertîb-i cedîd) Belâgat-i Osmâniyye*,İstanbul: Kaspar Matbaası.
- Kazvinî, Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân, *Telhîsü'l-Miftâh*, Milli Kütüphane 01Hk 91/2.
- Mehmed Rif'at (1308), *Mecâmîü'l-Edeb (3 cilt)*. İstanbul.
- Muallim Naci (1307), *Istîlâhât-ı Edebiyye*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- Mütercim Âsım (1305), *el-Okyânûsü'l-Basît fî-Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, İstanbul.
- Olgun, Tahir (1936), *Edebiyat Lüğati*, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul.
- Recâizâde M. Ekrem (1299), *Ta'lîm-i Edebiyyât*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Ruscuklu Mehmed Hayri (1308), *Belâgat*, İzmir.
- Said Paşa (1305), *Mîzânü'l-Edeb*, İstanbul.
- Saraç, M. A. Y. (2004), Osmanlı Döneminde Belâgat Çalışmaları. *Journal of Turkish Studies*, Harvard University. C. XXVII, s. 311-344
- Saraç, M. A. Y. (2004), Edebî Sanat Terimlerinin Türkçe Karşılıkları Üzerine. *TDED*, C.32. s.131-147.
- Siracüddin Sekkâkî (1987), *Miftâhu'l-Ulûm*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Süleyman Paşa (1289), *Mebâni'l-İnşâ II*, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Hazret-i Şâhâne Matbaası, İstanbul.
- Sürûrî, Mustafa, *Bahru'l-Ma'ârif*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 HK 2114.